

ných súdov musí byť konkrétny vzťah v celej jeho jedinečnosti, bez podriadenia ho univerzalistickej norme. V hlbine tohto jedinečného vzťahu treba vidieť a riešiť požiadavky posvätného, svätého a absolútne nepodmieneného. Kristova požiadavka sa inkognitô musí vzťahovať aj na iných. Je to v podstate radikálna etika situácie. Jediným podstatným zlom je nedostatok lásky. Treba sa pripojiť k tým, ktorí vážne hľadajú zmysel, akoby boh nebol. V závere autor zdôrazňuje (a to nás prekvapuje najviac), že od formy teológie a podoby viery závisí všetko, aj budúca existencia cirkví.

Ako sme už v úvode spomínali, nie je našou úlohou uvažovať o tom, aké možnosti pre existenciu cirkví a náboženstva vôbec vyplývajú z novej koncepcie boha alebo či dokonca sa takto formulovaná viera nedostáva na ateistické pozície. Zaujíma nás predovšetkým otázka, či takto formulovaný problém rieši skutočne existencionálne problémy človeka alebo či ich riešenie iba kamufluje. Nášmu kritickému mysleniu je ťažké pochopiť, ako môže byť napríklad láska nepodmienený vzťah a ako je vôbec možné reagovať nepodmieneným spôsobom na nepodmienené vzťahy (už slovo reakcia vylučuje nepodmienenosť). Ďalšia vec, s ktorou nemožno súhlasiť, je otázka chápania hlbiny človeka a najmä jej dôsledok pre ateistickú pozí-

ciu. Ak hovorí Tillich, že ten, kto uvažuje o hĺbkach alebo kto sa usiluje o atribúty pripisované bohu (dobro, spravodlivosť atď.), nemôže byť ateistom, tak to svedčí o pomýlenom chápaní ateizmu. Podobne je to aj s chápaním tvorivého základu prírody a jeho označenie za náboženstvo a dokonca aj jeho aplikácia na celý sociálny život. Z toho by nevyhnutne vyplývalo, že aj snaha vybudovať socializmus nie je ničím iným ako náboženstvo.

Chápanie situácie človeka a spôsob, akým sa ruší jeho odcudzenie, neprekráča rámec bežných teologických úvah. Vieme, že podmienkou zrušenia aj duchovného odcudzenia je zrušenie skutočného odcudzenia tak, ako ho načrtol Marx. V tomto prípade je odcudzenie riešené iba na rovine ilúzie, vytvorením novej ilúzie. Vieme, že ilúzia, ktorá si o sebe myslí, že nie je ilúziou, je iba o niečo krajšou ilúziou a tak sa nám javí aj náboženstvo. Človek ako prírodná bytosť podlieha všeobecnej zmene vo svete bytia, t. j. má racionálny pomer k bytiu, ktorého kritériom nemôže byť mýtus. Existencionálny strach nevyriešime ilúziou, ale racionálnym pomerom k bytiu. Preto aj Robinsonovu snahu môžeme posúdiť celkove tak, že má pravdu v tom, čo sa usiluje zrušiť, ale sa mylí v tom, čo sa snaží zachovať a upevniť.

Ján Bielčik

MÁ BIBLIA PREDSA PRAVDU?

Stanoviská mysliteľov voči biblickým vyprávaniam prechádzali v dejinách dialektickým procesom, ktorý má charakter heglovskej triády. Prvé stanovisko voči biblii bolo absolútne pozitívne. Kresťanskí teológovia po stáročia verili, že biblia hovorí len pravdu, iba absolútnu pravdu, že je pravdou právd. Veď ju vraj jej autorom diktoval sám boh! Pravdou boli všetky miesta v nej, ktoré odporovali skú-

senosti a rozumu, všetky nadprirodzené javy v nej, zázraky; čím bola tajomnejšia, tým bola pravdivejšia, a stala sa jediným nepochybným zdrojom poučenia.

Druhé stanovisko bolo stanoviskom vzrastajúcej negácie. Ľudský rozum sa nedá nadsť sputnáť nadrozumovými alebo protirozumovými tvrdeniami, protirečenia-
mi, mystikou atď., a preto sa kacírstvo vynorilo v kresťanskej teológii dosť skoro.

Scholastika s ním zápasila od svojho vzniku, či už sa prejavilo vo forme boja dialektikov, t. j. logikov, racionalistov proti iracionalizmu viery, vo forme boja nominalistov proti realitom, v názoroch zástančov teórie dvoch právd o tej istej veci, vedeckej a teologickej atď.

Počiatkom novoveku a neskôr táto negácia silnela, až vyústila v absolútnu negáciu. K slovu sa dostala veda, kritické poznávanie, skúsenosť a rozum, ktorý neuznával nič, čo sa mu priečilo, takže je prirodzené, že sa priam s rozkošou vrhol na všestranný iracionalizmus biblických vyprávání a brúsil si na ich popieraní svoj vtíp. Panteisti, deisti a materialisti útočili na bibliu zo svojich aspektov, dovolávali sa poznatkov rôznych vied, prírodných i spoločenských, ako fyziky, biológie, histórie atď., objavovali v nej stále nové a nové nezrovnalosti a stále viac sa utvrdzovali v názore, že biblické vyprávania sú len bájky, výmysly a mýty starých Židov a prvých kresťanov, a nielenže nie sú absolútnou pravdou, ale niet v nich temer vôbec pravdy. Ba sú to často len lži a podvody, slúžiace kňazom na balamutenie nevzdelaných ľudí. O rozšírenie týchto názorov sa pričínilo predovšetkým osvietenstvo, najmä jeho radikálne, francúzske materialistické krídlo, ktoré sa na celé náboženstvo často dívalo ako na dôsledok ľudskej hlúposti a farárskeho podvodu.

Už však v tom období, keď kritický rozum nihilizoval biblické, starozákonné i novozákonné vyprávania, zabárali sa do zeme krompáče archeológov a pomaly vynášali na svetlo veci, ktoré mali znamenať ďalší obrat v pohľade na biblickú históriu. Vykopali sa celé mestá alebo aspoň miesta, o ktorých hovorí biblia a o ktorých sa dlho nič nevedelo, potvrdila sa historická existencia viacerých jednotlivcov i národov a udalostí, spomínaných v biblii a staré „legendy“ začali nadobúdať konkrétne historické črty. Tento fakt podnietil západonemeckého autora Wernera Kellera dokonca k tomu, že sa podľa doterajších znalostí biblickej archeológie, prís-

tupných len úzkym kruhom odborníkov, podujal znovu načrtnúť biblické príbehy, teraz však nie na základe vnuknutia „ducha svätého“, ale na základe vedeckých výskumov. Tak vznikla jeho populárna kniha s provokatívnym názvom *A biblia má predsa pravdu*, ktorá sa dostala i do rúk našich čitateľov (Tatran 1969).

Autor začína Abrahámom, o ktorého existencii nepochybuje, taktiež ani o existencii Mojžišovej a Ježišovej. Jeho výklady sú kusé, o mnohých biblických vyprávaniach sa azda pre nedostatok materiálu nezmieňuje. Dôležité je však jedno: to, čo hovorí, snaží sa vyložiť celkom prirodzeným spôsobom, ako udalosti, ktoré vyplynuli z prirodzeného behu vecí a neboli teda božími ani ľudskými zázrakmi. A práve preto sme toho názoru, že tu ide o akúsi syntézu dvoch doterajších protikladných stanovísk voči biblii. Biblia má síce zväčša pravdu, nie je výmyslom, ale jej pravdivosť je prirodzenou pravdivosťou, jej „zázračné“ udalosti nie sú zázrakmi. Ako také ich chápali len vtedajší autori biblie, vidiaci vo všetkom nadprirodzenosť, kým dnešná veda ich vie vysvetliť prirodzene. V tom spočíva, podľa nás, pozitívny metodologický význam tejto knihy. Ináč ako metodologicky ju ani nemôžeme posudzovať. Možno, že autor mnohé archeologické fakty skresľuje, obchádza, že o nich nevie, že jeho závery sú prehnané atď., filozof však musí kladne hodnotiť jeho snahu vykladať bibliu prirodzeným, možným spôsobom a vybrať ju tak z oblasti nadprirodzena. Nejde o to, či napríklad Mojžiš žil alebo nežil, ale ak žil, ako tvrdí aj autor, tak nerobil nijaké zázraky a jeho konanie bolo čisto ľudské. A tu už možno seriózne diskutovať.

Prirodzenou udalosťou bola podľa autora „potopa sveta“, pri ktorej išlo o cyklónovú búrku, čo zničila život na veľkej časti Mezopotámie, pre domorodcov vtedy celého sveta; prirodzeným spôsobom zanikli aj Sodoma a Gomora, totiž prepadli sa do zeme, lebo ležali v dlhej preliacine vulkanického pôvodu a zalialo ich Mŕtve more;

prirodeným spôsobom — okrem jednej — dajú sa vysvetliť „egyptské rany“, ktorými vraj Hospodin stíhal Egypťanov, keď prenasledovali utekajúcich Židov (napríklad nílaska voda, premenená na krv, boli usadeniny z abesínskych jazier, ktoré sfarbiajú vodu na tmavohnedočerveno); prirodzený bol prechod Židov cez Červené more, lebo „občas ženú silné severozápadné vetry vody v severnom hrote Suezského zálivu tak silno späť, že ho možno peši prebrodiť“ (104); manna, ktorú zoslal Hospodin z neba Židom za pokrm, bol „sekrét, ktorý vylučujú tamariškové stromy a kriky, keď sú nabodnuté istým druhom vošky, udomácnenej na Sinaji“ (107). Zbiera sa ešte aj dnes a je exportným tovarom. Keď Mojžiš úderom palice o skalu dostal z nej vodu, urobil len to, čo sa praktizuje aj dnes, uvoľnil totiž tvrdý povrch, ktorý sa vytvára na vápenci a pod ktorým tečie často voda. Horiaci ker, ktorý videl Mojžiš na hore Sinaj a ktorý nezohrel, mohla byť tamojšia rastlina s purpurovými kvetmi, ktorá okrem toho vylučuje prchavý olej, ktorý v ohni vzplanie, alebo to mohol byť „karmínovočervene kvitnúci konárik imela“, ktorý, keď je v plnom kvete, vyzerá ako „ohňom zahalený“ (115). Atď., atď.

Tak sa autor dostáva až k novému zákonu a k Ježišovi. Verí v jeho existenciu, ako sme už povedali, ale zase ho zbavuje božského nimbu. Je mu len človekom, hlásateľom nového mravného poriadku, čo ho stálo aj život. Ostatne to, čo uvádza z jeho života ako historicky dokázané, je veľmi skromné. A žiadne zázraky!

Tu však musíme konštatovať, že autor nepostupuje dosť kriticky. V snahe dokázať, že Ježiš skutočne žil, dovoľáva sa prameňov, ktoré sú už dávno pochybné. Uvádza napríklad citát z Jozefa Flaviana, kde sa hovorí o „Ježišovi, ktorého nazývali Mesiašom“. Taktiež cituje Tacitu, kde je reč o Kristovi, ktorého Pontský Pilát odsúdil na smrť. Tieto miesta sa však považujú za neskoršie kresťanské interpolácie do nekresťanských textov, aby takto

potvrdili historickú existenciu Ježiša aj nekresťanskými autormi. O Turínskom plátne však autor netvrdí, že krvavý odtlačok tváre na ňom pochádza od Ježiša.

Žiaľ, autor zrádza svoju metódu prirodzeného výkladu biblických dejov v jednej z posledných kapitol, Buď svetlo, kde sa snaží dať do súvislosti biblický výklad stvorenia sveta s astronomickou teóriou rozpínajúceho sa vesmíru. Vesmír sa rozpína, galaxie sa rozbiehajú akoby z jedného bodu a dá sa predpokladať, že celá ich hmota vznikla z prvotného praatomu nejakým výbuchom. Výbuch bol spôsobený stvoriteľom a tak bol stvorený svet. Aké jednoduché! Tohto obľúbeného teologického výkladu sa chápe aj autor. Ba čo viac, namiesto seba necháva hovoriť ozaj „objektívnu“ a „kompetentnú“ autoritu v týchto veciach — pápeža Pia XII. V temer trojstránkovom citáte z jednej pápežovej reči sa dozvedáme, že svet je výtvorom „stvoriteľského Ducha“, ktorý je v protiklade k menlivosti sveta nepremenným „Súčnom existujúcim zo seba — Ens a se“ (349). A už sme od modernej, kritической biblickej archeológie v stredovekej scholastike!

Napriek tomu sme však toho názoru, že Kellerova kniha plní pozitívnu úlohu v prevýchove náboženského človeka k vedeckému svetonázoru. Odhliadnuc od práve spomínanej krátkej kapitoly, ktorú autor vsunul do knihy z ktovieakých dôvodov, jeho biblia je bibliou bez boha a názov jeho knihy bol zvolený z reklamných alebo iných, nie vedeckých dôvodov. Aj u nás plní tento titul svoje poslanie. O knihu je vraj medzi veriacimi veľký záujem. Myslíme, že by ju mali čítať.

Záverom treba konštatovať, že k mnohým doterajším výkladom biblie pristupuje v poslednom čase ďalší, inšpirovaný súčasnou kozmonautikou, ktorý sa vo viacerých biblických udalostiach a zázrakoch snaží vidieť prirodzené činy cudzích kozmonautov, čo v dávnych dobách navštívili našu planétu a robili veci, ktoré vtedajší primitívni pozemšťania museli chápať

ako zázraky nebeských bohov. Z tohto aspektu sa díva na bibliu a na iné staroveké písomné pamiatky najmä švajčiarsky autor E. von Däniken vo svojej dvojzväzkovej knihe *Erinnerungen an die Zukunft*, ktorá vyjde aj v slovenčine. Je to mimoriadne zaujímavé dielo, popri ktorom sú Kellerove výklady zastaranou a vyblednutou prózou. Prírodzene, predbežne ich možno považovať len za nepotvrdené hypotézy, miestami bohaté fantáziou. His-

tória vedy nám však ukázala, koľko takýchto fantázií sa už potvrdilo. Dänikenove výklady sa pohybujú v rámci možného, a preto sa nedajú apriórne zavrhnúť. Isté je, že ak by sa raz potvrdili, bude to znamenať nemalý obrat aj v našom chápaní podstaty náboženstva. Taký je však vývoj: nové fakty, zmenené teórie.

Teodor Münz

ESEJ O PROBLÉMOCH SÚČASNÉHO ČLOVEKA

Vydavateľstvo Symposium vydalo nedávno maličkú knižku Jiřího Hermacha *Uskutečnění současného člověka* (Praha, 1969), v ktorej sa autor zamýšľa nad niektorými otázkami a úskaliami ľudského života.

Autor si stanoví dve životné kréda: „Jsi-li člověk, sděluj se a žádej, abys byl slyšen. Osvojuj si lopotné umění, abys slyšel druhé“, a Čapkovce „Ať jsi kdokoli, jsi mě nescíselné já, ... i kdybych tě nenáviděl, nezapomenu nikdy, jak jsi mě blížký“. Prostredníctvom týchto sugestívnych literárnych foriem autor hneď v úvode manifestuje svoje stanovisko: považovať človeka a svet za nevyhnutnú jednotu, za nerozlučiteľnú spojitosť. Strata tejto kontinuity je zároveň aj stratou autenticity. Túto myšlienku autor chápe ako filozofický predpoklad možnosti skutočného ľudského života, ako predpoklad, ktorého realizácia vyžaduje dôkladnú analýzu jednotlivých foriem ľudskej aktivity. Pri skúmaní týchto otázok sa autorovi vynára celá lavína nesúrodých problémov, ktoré sa však nesnaží zjednotiť pod nejaký základný problém, pretože sa nazdáva, že stanovenie akéhokoľvek základného problému je vždy záležitosťou hľadiskových a hodnotiacich aspektov. Tie sú jednostranné, obmedzujú celok. Najmä sama podstata ľudského bytia, jeho nedefinitív-

nosť a neukončenosť vylučuje možnosť považovať trvale za podstatnú niektorú jeho formu.

Napriek tomu nie je možné začať úvahu o človeku inak ako notoricky klasickým problémom špecifickosti ľudskej reality vzhľadom na ostatnú prírodu. Autor však upozorňuje na nebezpečenstvo preceňovania „zvláštnosti“ ľudského bytia, ktoré môže viesť k „upadnutiu bytia do vedomia“. Možnosť tejto straty bytia — podľa autora — vyplýva z hraničného postavenia vedomia. Človek ako „nadinštinktívna“ bytosť je schopný obracať sa sám k sebe, seba posudzovať a o sebe pochybovať, tým svoje bytie „vťahuje“ do vedomia, v sebareflexii redukuje bytie na vedomie (kar-teziánska redukcia?).

A na druhej strane úplná absencia schopnosti sebareflexie sa javí z hľadiska človeka ako patologický nedostatok. Človek, žijúci na úrovni inštinktívnych bytostí, zbavený možnosti voliť alternatívy bytia, je síce sám so sebou totožný, je autentický — (nesúhlasím však s autorovou formuláciou, že „jeho totožnosť je proňho nesporná“ na úrovni inštinktívneho bytia, pretože nespornosť sa mi zdá ako výlučný obsah až reflektívneho vedomia) — ale stráca schopnosť tvoriť svoj život, čím sa nutne pripravuje o možnosť stať sa človekom. Autor sa usiluje preklenúť prie-